

Fig. 1. Bedsted. Ydre, set fra sydøst.

N. E. 1956

BEDSTED KIRKE

SØNDER-RANGSTRUP HERRED

Kirken omtales 1514 som viet *S. Godehard* eller *Jomfru Maria* (jfr. †helgenfigur.)¹. Den var sat til 6 skilling engelsk i cathedraticum* og betalte på reformationstiden 3 sk. eng. i procuratio. Ved reformationen kom kirken under landsherren og blev 1544 gottorpsk, hvilket medførte, at den 1564 overførtes fra Ribe til Slesvig stift. 1713—21 kom kirken under kongen, dog således at menighedens gamle valgret delvis bevaredes². Indtil 1300 havde Bedsted, Egvad, Hellevad og Rabsted kirker fælles præst. Bedsted blev udskilt 1496 (jfr. Hellevad p. 1737).

»Kirken står på Bedsteds mark, sonden for østerkanten af Bedsteds by«; således angav sognepræsten C. Wiborg beliggenheden 1754³, og byens vækst har ikke ændret forholdet væsentligt. Kirkegården, der har stærkt rundede

* Cathedraticumafgifterne fra kirkerne under Ribe stift findes tilføjet kirkelisten i »Ribe Oldemoder« (udg. O. Nielsen 1869 p. 108 f.), som er affattet i 1300'ernes anden fjerdedel. For kirkerne under Slesvig stift henvises til cathedraticumlisterne i Quellensammlung VI, 260 og 277. Procuratioafgiften er hentet fra listen »Procuraciones sacerdotum in archidiaconatu riipensi« i Nye Kirkehist. Saml. I, 668 f. Om forholdene i nyere tid henvises til Wolf Christian Matthiä: Beschreibung der Kirchenverfassung in den Herzogthümern Schleswig und Holstein II (Flensburg und Leipzig 1786), Jensen: Versuch einer kirchlichen Statistik etc., 1840, samt Trap: Slesvig til disse værker såvel som til M. Mackepangs almindelige indledning til »Danmarks Kirker«, Sønderjylland (Haderslev amt p. 31 ff.), henvises en gang for alle.

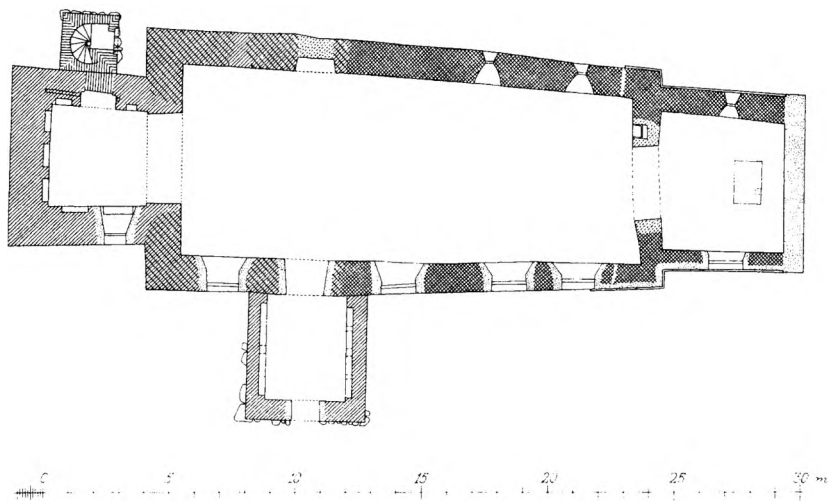

Fig. 2. Bedsted. Plan 1:300. Målt af John Petersen 1956.

nordhjørner, er i ny tid udvidet mod syd; den hegnes overalt af stablede kampestensdiger ligesom 1754³. I nord, ud for tårnets forlængst tilmurede norddør, er der en muret og hvidtet portal med port og låge, begge fladrundbuede og falsede (sml. fig. 3). Indgangen er formentlig identisk med den »dødeport«, hvis bly 1829 erstattedes med tegl⁴, som senere er vejet for skifer. I øst og syd er der låger mellem murede kampestenspillere. Alle lågefløje er af jerngitre.

Kirken består af romansk kor og skib, senromansk eller ungotisk vestforlængelse, tårn i vest og våbenhus i syd, begge sengotiske, og et trappehus på tårnets nordside fra renæssancetiden. Orienteringen har afvigelse til syd.

Den romanske bygning er ikke opført i eet stræk (sml. sokkel og tagværker). Koret med triumfmuren skiller sig klart ud som det ældste afsnit og har sandsynligvis en tid lang tjent som kirke. Både kor og skib er opført af *rå kamp* med detaljer af let tilhuggede *granitkvadre*. Koret og skibets østhjørner står på en hulkantet granitsokkel (p. 1716, fig. 3). Korets østhjørner er ommuret sammen med hele gavlen og sydmurens yderside 1857⁵, og kvadrene fra skibets vesthjørner er udflyttet ved forlængelsen. Murhøjden er ens på kor og skib, ca. 4,2 m over soklen.

I korets nordmur er der bevaret eet, i skibets to rundbuede vinduer, der udvendig synes at være sat af kvadre og forsynet med monolitoverligger. Indvendig er korvinduet ret regelmæssigt, hvorimod skibets har stærkt hulede karme og sålbænk samt kraftigt rundede hjørner forneden, således at de næsten fremtræder som ovaler, og lysningen ligger ret yderligt. Udvendig er vinduerne ensartede i størrelse (ca. 100×64—68 cm) og højde over sokkel (ca.

Fig. Hedsted. Ydre, set fra nord.

N. E. 1956

260 cm), men indvendig er korets betydelig mindre end skibets (ca. 138×82 cm mod 160×120). Der ses intet spor efter samtidige døre.

Trekantgavlen over triumfmuren er af rå kamp og på begge sider udsat med mortel; på østsiden, hvor mørtlen er mest glat, ses spor efter korets ældste tag, hvis tagryg har ligget cirka een meter under den nuværende. Dette tag, der var tækket med bly, kan kun have været midlertidigt, eftersom triumfgavlens romanske del i rejsning og udstrækning svarer til den nuværende tagform, som koret muligvis har fået endnu før skibets fuldførelse. Ved rejsning af skibets nuværende tagværk, der senest kan være opsat som indledning til vestforlængelsens opførelse (sml. tagværker), tik triumfgavlen en påmuring i munkesten, der udfylder mellemrummet mellem korets og skibets tagflader.

Indre. Den uregelmæssige, runde triumfbue er tilsyneladende af granitkvadre, men vistnok omsat.

Vestforlængelsen, som antagelig er opført for 1300, er af rå og (enkelte) kløvede kampesten; hjørnekvadrene i vest må stamme fra skibets gamle vesthjørner. Til åbningerne synes der at være anvendt munkesten. Over våbenhusloftet står murværket med to pudslag, et indre, afkostet, som ikke dækker stenene helt, og et ydre (med en del muslingeskaller) på omkring een cm.s tykkelse. Der tindes i nord et rundbuet, tilmuret vindue med en indvendig bredde på ca. 90 cm. Af de to fladbuede, men ændrede døre, der sidder nær det romanske skib, er den søndre i brug. Øverst i de udvendige hjørner er der kraget en kvader frem, den søndre rektangulær, den nordre vistnok svagt krumhugget; mod disse kvadre løber sugfjælene af. De nederste par meter af forlængelsens taggavl er bevaret, stobt i 20—25 cm høje skifter, hvori kampe-

Fig. 4. Bedsted. Indre, set mod Øst.

N. E. 1956

stenene er stillet vandret, lodret eller skråt, en teknik, der er meget forskellig fra den i triumfgavlen benyttede.

Våbenhuset, 1704 kaldet karnhuset⁶, 1829 »das sogenannte knockenhaus«⁴, foran forlængelsens syddør, er af munkesten i munkeskifte. Flankemurene har savskifte et stykke under murkronen, og i gavlen, hvis fladbuede dør vistnok er ændret, er der en lille, rektantet glug, som flankeres af to små, spidsbuede blændinger. Øst- og vestvæggen har hver to fladbuede blændinger, der er tvedelte under aftrappet konsol, men i ny tid er den mellemfaldende pille omdannet til konsol, således at hver væg nu står med een stor blænding.

Tårnet, der er af materiale som våbenhuset, har sadeltag og gavle i øst-vest. Det er opdelt i fire stokværk, som alle har træloft. Det underste stokværk, der er sat i forbindelse med det forlængede skib gennem en rundbuet arkade, har været tilgængeligt fra nord (hvor byen ligger) gennem en rundbuet dør, der blev blændet ved trappehusets opførelse. Indvendig sidder denne dør i en fladbuet blænding, der flankeres af to tilsvarende blændinger (sml. fig. 5), og de to andre frie vægge har en lignende udformning. I 2. stokværk, hvor den yngre trappe udmunder, er der i halv højde et tilbagespring i murene; østvæggen er overpudset så stærkt, at man ikke kan afgøre, om det er forlængelsens gavle eller en ommuring samtidig med tårnet. Loftet hviler på tre oprindelige, nord-sydgående bjælker. Det 3. stokværk er lavt og mørkt. En høj, fladbuet åbning fører til skibets loftsrum, og vestmuren har en tilsvarende; disse åbninger har deres sål midt i stokværket og deres overkant et stykke oppe i 4. stokværk,

hvor der findes et glamhul mod nord og syd. Umiddelbart under rejsehøjde er der radiært stillede bomhuller og et udvendigt savskifte. De to taggavle, hver med en tvedelt blanding om to tæt sammenstillede, rundbuede åbninger, er stærkt fornyede. Kamtakkerne, der er samtidige med skalmuringen 1929, har afløst svungne gavle svarende til korets. På tårnets sydside er der jernankre med årstallene 1757, 1788 og 1929.

Trappehuset er af munkesten i krydsskifte; det har fladrundbuet underdør med prydskifte, spindeltrappe med tøndehvælvet loft og en høj, udvendig falsset overdør, som indvendig sidder i en fladbuet niche. I overdørens østkarm findes to sten med 16 MPT og sammenskrevet CH. Det har sadeltag og en lille gavl, hvis vejrbidte kamme måske dækker over svungne konturer.

Tagværker. Over koret har der som nævnt været et ældre tagværk, men det blev antagelig endnu i 1200'rne afløst af det nuværende, der har lange, skrå spærstivere og to lag hanebånd. Skibets tagværk, antagelig dets første, er som nævnt opsat før eller i forbindelse med vestforlængelsens opførelse; de to tagværker er helt ensartede omend klart adskilte ved stød i murremme og ved nummereringen. Typen svarer til korets, men spærstiverne er noget kortere. Der er overalt benyttet tappede forbindelser mellem spær og bjælke. De fleste bjælker er fornyede helt eller delvis, og de yderste bjælkeender er skåret væk i ny tid. Tagværkerne er af eg ligesom tårnets og våbenhusets, der er samtidige med murene.

Tårnet står i blank mur, resten af kirken er hvidkalket, og alle tage er skifertækt. Indtil 1876⁷ var våbenhuset hængt med tegl, de øvrige afsnit blytækte. Det indre er hvidkalket med gråmalet bjælkeloft, der ved restaureringen 1942 (arkitekt H. Mundt) afløste et gibsloft. I syd nyere, fladbuede trævindueskarme. Gulvene i kor og midtgang er af sorte og gule fliser, under stolene af gule mursten, vest for døren og i tårnet dog af firkantede, røde fliser og mursten.

Solur fra 1899, på våbenhusets gavl. Et †solur anskaffedes 1837⁸.

†*Vindfløje*. 1891 anskaffedes »2 nye Flöiel . . . med Skruer og Aarstal«⁹, formentlig til tårnets gavle.

KALKMALERIER

I årene mellem 1564 og 1586 er der på nordre halvdel af triumfvæggen malet et våbenskjold tilhørende hertug Adolf af Holsten-Gottorp. Skjoldet måler 200×180 cm, og under det er malet et A i et C under en femtakket krone. Dette sidste er imidlertid malet oven på en flerlinjet indskrift, af hvilken kun kunde skimtes: ADOLF G N. GOTSNN. Våbenskjoldet omgives af en udmaling i hvidt og rødbrunt med en enkel ornamentering. Denne udmaling må sikkert opfattes som en slags våbentelt. Fremdraget 1941 af Egmont Lind. I sin heraldiske opstilling afviger skjoldet fra kendte fremstillinger af Holsten-

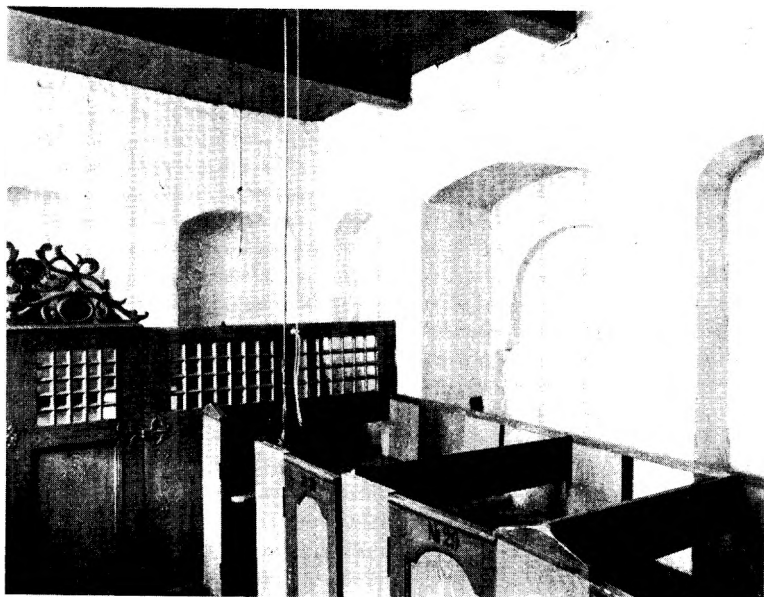

Fig. 5. Bedsted. Tårnrum. Indre, set mod nordvest (p. 1721).

N. E. 1956

Gottorpske våbener, idet bl.a. hjerteskjoldet indeholder Ditmarskens rytter, og under dette er endnu et lille skjold med tegn for Delmenhorst og Oldenburg. Ifølge Albert Fabritius må »skjoldet utvivlsomt henføres til hertug Adolf af Gottorp (1526—86), der 1564 blev gift med Christine af Hessen (1543—1604). Initialerne henviser således til hertugparrets navne og daterer tillige malingen til tiden 1564—86«^{9a}.

INVENTAR

I kirkens inventar er middelalderen, selv efter sønderjyske forhold velrepræsenteret (alterbord, sidealterbord, døbefont fra romansk tid, to gotiske altertavler, alterbordsfor-side (overmalet), tre krucifikser og vægskab); hertil kommer en fin, hollandsk klokke fra 1490. 16- og 1700'ernes møbler er der ryddet godt op i; et pulpitur er forsvundet, og stolestaderne er fra midten af 1800'erne (renæssance-eksemplarer i museum); En stor ændring i inventaret og i kirkelivet var det, da man omkr. genforeningen indførte en knæleskranke foran alteret og afskaffede de to gamle (delvis bevarede) knæleskamler, hvor altergæsterne først modtog brødet ved den nordre, hvorefter de gik bag om alteret og fik vinen fra den søndre. Inventaret bærer nu præg af den store restaurering 1941—42 (P. Kr. Andersen), der hovedsagelig fremdrog farvestafferinger fra 1770'erne, men hverken kasserede eller fornyede meget.

Alterbord, middelalderligt, muret af gule og røde, pudsdækkede munkesten (ca. 30×15×9,5 cm), og med en, dog også middelalderlig, skalmur af mindre sten på bagsiden, hvor der er en rundbuet, 35 cm høj niche. 1941 fjernedes (p. gr. a. altertavlens højde) bordets øverste rulskefte, med udkragende skråkant. Midtpå fandtes et mørtelfyldt rum, ca. 25×26 cm, kun 4 cm dybt, måske en helgengrav.

Fig. 6. Bedsted. Predellamaleri (p. 1726).

S. Bengtsson 1942

Lige ud for bordets sydside ses rester af en gammel, stærkt medtaget, svær egebjælke, muligvis led i en ciborieopbygning.

Alterbordsforsiden er gotisk, med fire fyldinger; nord- og sydsiderne er dækket af senere paneler, hver med to fyldinger, med skråkantprofiler på alle sider. Lyst egetræsmalet.

†*Alterklæder* bekostet af kirkens indkomster 1750¹⁰, af rødt skarlagen kantet med ægte sølvgalon.

Altartavlen er en sengotisk skabstavle med to fløje og predella, fra o. 1525¹¹ og fra samme værksted som *Hagenbjærg (Sønderborg amt), jfr. også Feldsted sidealtertavle (Lundtoft-Vis hrd.). Midtskabet (fig. 7), der måler 219×185 cm, rummer en figurig Golgathascene, der som i andre sene tavler flankeres af etagedelte smalfelter med 74 cm høje figurer af Anna selvtrødte (Maria og barnet med fornyede højre arme) og Maria Magdalene mod nord, Johannes døberen og Antonius mod syd. På de flankerende søjler står to ca. 18 cm høje figurer, muligvis lægehjelgenerne Kosmas og Damian, med henholdsvis tykhalset flaske og bog; begge havde tidligere en palmegren i den anden hånd. — I skabsfløjene står de 12 apostle, 62 cm høje med sokkel, ifølge restaurators indberetn. »nogenlunde rigtigt anbragt, da de allerfleste af dem har en Pind — Dyle — i Fodstykket, der passer til et Hul i det tværgaaende Rammestykke«. Rækkefølgen (der i sin nuværende orden hverken svarer til messekanonen eller til evangelierne) er, foroven fra nord: Peder (ny nogle), Andreas (ene korsstav ny), Jakob den ældre, Paulus (ny sværdklinge), Johannes, Matthias; nederste række: Bartholomæus (nyt knivblad), Judas Thaddæus, Thomas, Filip (nyt kors), Simon (ny savklinge) og Matthæus (ny sværdklinge). Johannes, Filip og Matthæus er skægløse, de andre har kortere eller længere fuldskæg, stærkt kruset eller symmetrisk ordnet. Alle figurer er antagelig skåret af samme mester. Under apostelfigurerne er der friser med oprindeligt, sengotisk rankeværk, mens baldakinerne overalt er blevet fornyet i 1700'rne, antagelig 1777 (sml. staffing). Rammeværkets hulkel har påsatte blyrosetter, på bagsiden har fløjene kraftig hulstav mellem rundstave. — Predellaens forside er sammensat af tre stykker, hvoraf det nordre på et tidspunkt er blevet afkortet,

Fig. 7. Bodsted. Altertavlens midtskal) (p. 1724).

S. Bengtsson 1942

men 1942 atter suppleret til sin oprindelige bredde. I bagsiden er i ny tid brudt en lem til et rum for særkalkene.

1942¹² fjernedes flere lag maling fra altertavle og predella. Figurerne stod hvidmalede på blå baggrund, mens det omgivende træ var mørkbrunt. På predellaens forside var et tarveligt nadvermaleri fra 1800'rne, og herunder lå et varieret motiv af samme, begge flankeret af nadverordene med fraktur.

Inderst lå den oprindelige, velbevarede staffering, Veronicas svededug holdt af svævende engle, og i de flankerende felter Stefanus og Laurentius (fig. 6). Veronicadugen fremtræder på klar cinoberrød, stjernestrøet baggrund, mens baggrunden for helgenerne er vissengrønt jordsmon, hvorover hvid himmel, der gennem lysere blågrønt fortoner sig i stadig mørkere nuancer. — På selve altertavlen fremkaldtes en staffering, antagelig fra 1777, et årstal der stod malet i predellaens søndre felt. Farverne er douce, brogede med rødbrun baggrund for Golgathagruppen (her var ellers en skyhimmel), gråblå for de øvrige felter; i øvrigt er rødt og blåligt dominerende med kun lidt guld og sølv.

På fløjenes bagsider fandtes under yngre malerilag sparsomme rester af oprindelige malerier, to og to felter på hver fløj vandret delt af skriftbånd. På grund af resternes sparsomhed konserveredes de ikke, men lakeredes blot. Ifølge pastor Wiborg³ har de forestillet scener fra Kristi lidelseshistorie; muligvis forestiller sydfløjens nedre felt Kristus for Herodes, Pilatus eller ypperstepræsten, mens en slumrende figur i nordfløjens nederste felt formentlig angiver en fremstilling af bønnen i Gethsemane.

Sidealtertavle. Maria med barnet (fig. 8), sengotisk, fra slutningen af 1400'rne. Mariafiguren måler med krone, hvis blystøbte takker og kugler er nye, 100 cm. Det oprindelige skab har æselrygbuede dobbeltfløje og over liguren en stavværksbaldakin, kronet af fialespir, foran ribbeloft med midtroset. Det er konstrueret således, at det selv i opslået tilstand ikke generer skabet i triumfvæggen (p. 1731). Alterskabet står sikkert på oprindelig plads i skibets nordøsthjørne¹³ (på en ny træsoffel), anbragt på et muret alter, hvis karakter skjules under et glat pudslag, men som ved sidste restaurering forhøjedes med to udkragende skifter.

Stafferingen, der fremdroges 1942 under to lag egemaling og mahognifarve på skabet (figurerne var hvide), svarer til den på altertavlen fremkaldte (sml. ovenfor); Marias kjortel er mørkeblå med rødt foer, underkjortelen vissengrøn med skablonrosetter, barnets kjortel rød. Skabets rammeværk er grønt med rødt-hvidt-blåt marmorerede felter, baldakinen grøn og rød.

Sidealterbord (og †*helgenfigur*) ved triumfmurens sydside, se under prædikestol. Dette alter var forbeholdt kirkens værnehelgen (sml. f.eks. Ø.-Løgum p. 1772), og her har enten stået en †altertavle med S. Godehard eller en †figur af samme. Det er muligt, at den S. Nicolaus-figur, der omtales i Danske Atlas¹⁴ som endnu eksisterende, og på grund af hvilken Pontoppidan lader kirken være viet S. Nicolaus, i virkeligheden har forestillet S. Godehard, der var biskop af Hildesheim (d. 1038), og som i almindelighed fremstilledes med en kirkemodel.

Altersølv. *Kalk* (fig. 9) 1592, 18,8 cm høj. Den sekstungede fod har pånitte, støbte figurer på lo af siderne, en krucifiksgruppe og Kristus stående

med sit kors; på begge sider af sidstnævnte er graverede versaler over en lille kalk: »Ego svm via et veritas. Nemo venit ad patrem nisi per me« (»jeg er vejen og sandheden. Ingen kommer til Faderen uden gennem mig«). Langs buetungerne løber en indskrift, ligeledes med graverede versaler: »Anno domine(!)

1592 procvratvs calix iste ad vsvm ecclesiae Bethstadensis. Emanvwel« (»i Herrens år 1592 er denne kalk anskaffet til Bedsted kirkes brug — Emanuel«).

Under den delvis afbrudte fodplade en nu defekt indskrift, der kan suppleres efter pastor Wiborgs beskrivelse³: »Petrvs Hennings / ivssv magistratvs et cvra Io/hannis Petri pastoris Bedstedæ fecit Appen/radæ / xxxix loth« (»Peder Henningsen i Åbenrå gjorde kalken på øvrighedens befaling og ved pastor Joh. Pedersens omsorg«). De sekskantede skaftled har indslåede punkter og den store knop bladgraverede tunger og fastloddede, støbte englehoveder; på de mellemfaldende rudebosser renæssanceversaler: »Ihesus«. Bægeret er måske fornyet i ældre tid, men da i gammel form. Overalt forgyldt.

Samtidig *disk*, med konkav, firpassig bund, smykket med små, symmetriske blade i sviklerne, der er trambulerede på undersiden; på randen graveret og ciseleret cirkelkors, hvis arme er dannet af cirkelslag.

Oblatbeholder af plet fra Lüdenscheid, Berlin. *Vin-karaffel* af krystal. 1861 omtaler inventariet¹⁵ to

†glaskander til vin på alteret, skænket af pastor R. Jepsens (død 1814) enke. En stor †*tinkalk*, som brugtes »i fjendtlige tider« og opbevarede i præstegården, omtales i pastor Wiborgs inventarium¹⁶.

Sygekalk og *-disk* 1840¹⁵, kalken 12,5 cm høj, med symmetriske blade på den runde fod og knop samt graveret kors på bægeret. På standkanten mesterstempel »Holle« i rektangel, for L. H. Holle, Sønderborg (Bøje 2772) og lødighedsstempelt 13. Disken, med samme stempler, har graveret, tredelt jordklode kronet af kors. *Sygekalk* af tin (fig. 10), sikkert den der (før 1770) skænkede af pastor Wiborg¹⁶, 11 cm høj; under bunden rektangulært stempel (Justitia, for engelsk tin) for mesteren Ioh. Andr. Ohrt (Tønder, mester 1761, borgerskab 1767); hertil hørte en lille †tinflaske med skruelåg og rum til oblater. *Oblatæske*, nyere, flad og trind, med stort I H S graveret på låget, som kantes af en bladkrans. Til sølvsygesættet hører en krystal *vinflaske* fra 1840¹⁵, alt

S. Bengtsson 1942

Fig. 8. Bedsted. Maria med barnet. Fra sidealtertavle (p. 1726).

opbevaret i et samtidigt, flojlsforet *futteral* formet som en bog med guldsnit og spænder.

Alterstager. 1) 1550—1600, af gotisk form, svarende til Sønderborg. De er 40 cm høje og har svært cylinderskaft med tre vulstringe ledsaget af småvulster; ens fod- og lyseskåle med let svajet over- (under-)side og hulstavprofil. Tre lave, måske afsavede ben. 2) Skænket 1638; omtrent svarende til Skærbæk 1637 (Tønder amt p. 1253, tig. 8) og Roager 1639 (smst. p. 1176). Rigt profileret skaft med barokt pæreled, men klokkeagtige fod- og lyseskåle af renæssanceform. På midtleddet ophængt symmetriske skjolde hvorpå givernes navne med graverede versaler: »Claus Mickelsen tho Terp anno 1638« og »Ellen Clauses tho Terp anno 1638« (sml. processionskrucifiks nr. 1). 49 cm høje¹⁷. — Pastor Wiborgs inventarium¹⁶ omtaler fire høje †*træ-kveridonner* (o: gueridoner) med piquer i og tvende mindre dito at støtte alterlysene i ved lig¹⁷.

†*Alter krucifiks*, fra slutningen af 1400'rne, af eg, guldbronzeret. Den 24 cm høje figur, af vanlig gotisk type med smalt lændeklæde med midtsnip, havde flettet tornekrone på det lokkede hoved. Fandtes endnu 1927 (indberetn.).

*Røgelsekar (fig. 11), formodentlig eftermiddelalderligt, af kobber, fladt kugleformet (største diameter 16,5 cm). 1754³ opbevaredes det bag alteret og brugtes af degnen »til at hente ild i, når der skal sættes røgelse på ligene, hvilke står på ligbåre i kirken, sålænge prædiken varer, og derpå udbæres af kirken og begraves i kirkegården«. I Odense Bys Museer, Møntergården, nr. 61/1928.

Processionskrucifikser. 1) (Fig. 13), fra begyndelsen af 1400'rne, ifølge inventariet o. 1754¹⁶ skænket af Claus Mickelsen og hustru (sml. alterstager) og ophængt på væggen i hans kvindestol. Figuren 69 cm høj. Det samtidige kors er en afkvistet stamme med firkantede korsarmsender, hvori små hjørnegruber om det hulede evangelistfelt; den lodrette korsstamme ender i tap. 1942 restaureret og en sekundær staffering fremdraget. I evangelistfelterne forgyldt fraktur: Sacht Modighed, Kier Lighed, Lydach Tighed og Ydmy Dighed. Over norddøren. 2) (Fig. 14), fra slutningen af 1400'rne og af type som korbuekrucifikset og med samme cirkulære, hulede evangelistfelter på det samtidige kors. Figuren 59 cm høj. Staffering som foregående. Over korbuen.

†*Messeklokker.* To små †klokker, der hver vejede hen mod to lispund, var ophængt i en af kirkens bjælker over degnestolen; med dem klemte degnen, når han trådte frem »under korset« for at begynde eller ende gudstjenesten (præstens beskrivelse o. 1754³). 1842 afhændedes vistnok den ene til »Kirchspielvogt« D. Hinrichsen, Terp¹⁸; den anden, »bedeklokken«, omtales endnu 1867⁵.

Alterskranke fra o. 1920, med svære træbalustre i nygotisk stil. Indtil denne tid fandtes ingen alterskranke¹⁹, men derimod to (†)*knæleskamler*, hvor henholdsvis vinen og brødet uddeltes (jfr. bl.a. Rabsted, Tønder amt, p. 1596).

I tårnrummet står resterne af disse skamler, to renæssance-stolegavle med spids, øvre afslutning; indstemmede spor på bagsiderne viser, at de har haft en knæleskammel med håndbrædt imellem sig.

Egetræsmaledede over en lys, grønlig farve. Indtil restaureringen var korbuekrucifiksets sidefigurer (p. 1729) fastgjort til gavlene.

Døbefont, romansk, af granit. Kummen, ca. 70 cm i tv., er af arkadetype med kort cylinderskaft; den kegleformede fod, med fire vulster, har på hjørnerne over den retkantede plint reliefhoveder med langt hår. O. 1754 stod fonten »oppe i alterets rum, vesten for skriftestolen«³, nu ved korbuens nordvange. (Mackeprang: Døbefonte p. 307).

Glat *dåbsfad* og *kande*, nye, af messing. I alterbordets niche står en *tinskål*, ca. 21 cm i tv., med to hanke, der ender i dyreagtige hoveder. Den er skænket af Jonas Gustavsens enke i Bedsted i okt.

1912 og er et gammelt, antagelig svensk svendestykke¹⁵. I fadets bund fire stempler: øverst et kronet W, herunder to ens, utydelige stempler, et C eller O over D F, endelig herunder et P i fordybet rektangel efterfulgt af et 2-tal. 1861 meddelte præsten¹⁵, at kirken intet døbebækken ejede, i stedet brugtes et sædvanligt vandfad, som stod i fonten.

Korbueknucifiksgruppe (fig. 15), sengotisk, fra o. 1475, snarest efter end før²⁰. Den velproportionerede, 135 cm høje figur, hænger på et kors med skråkanter og hulede skiver langs kanten og hulede evangelistfelter. De ret flade sidefigurer er 84 cm høje (med sokkel). Stafferingen, der er svarende til og samtidig med altertavlens (sml. p. 1726), fremdroges 1941. Indtil restaureringen hang krucifikset over korbuen, mens sidefigurerne var fastgjort på de ovenfor nævnte knæleskamler; nu på skibets nørdrvæg.

Prædikestol, beslægtet og sikkert omtrent samtidig med Hellevad 1659 (p. 1747), men med danske indskrifter, begge hørende til gruppen med Toftlund (Haderslev amt p. 838) og Nr.-Løgum (Tønder amt p. 1535), sene, landlige efterligninger af Tøndertypen — også hvad angår den 1737 delvis fornyede himmel. Opbygningen er den vanlige, rektangulære med tresidet karnap; de

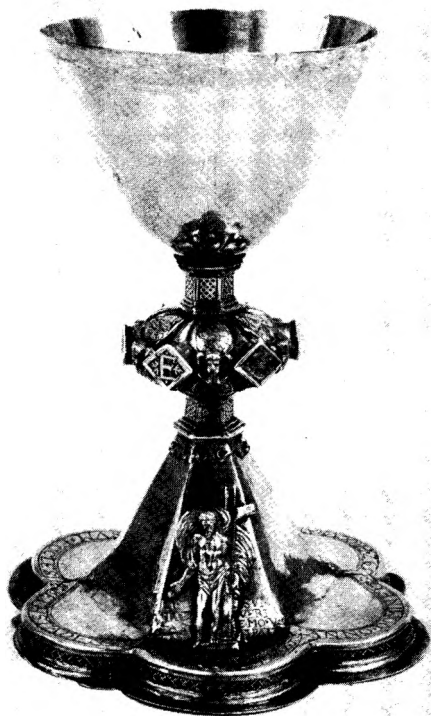

Fig. 9. Bedsted.
Alterkalk 1592 (p. 1726).

N. E. 1956

naive relieffer forestiller bebudelsen, fødselen (fig. 12), dåben, Kristus på korset flankeret af to ensklædte kvinder, opstandelsen og himmelfarten. I postamentfelterne versificerede indskrifter med reliefversaler, i 1) »Undfangen af den hillig and/ er iesus christ, gud og mand«, 2) »At frelse mig af syndens nod er christus af en iomfru fod«, 3) »Mig reen at giøre med sit blød/ er iesus døbt i iordans flod«, 4) »I karsens død gaf christus sig/ mig lif at gif i himmerig«, 5) »Op fra de døde er iesus vact/ oc har mig frelst fra sathans macht« og 6) »Min iesus foer til himmelen/ at tage mig der til sig hen«. I frisefelterne: »Salige ere de som høre« etc. Luc. XI.

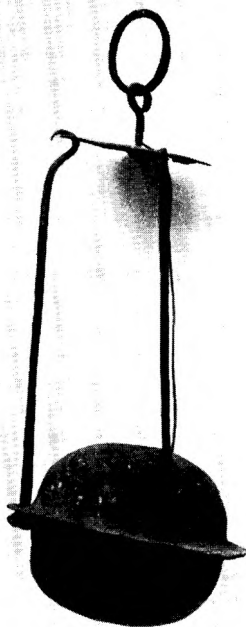
Stolen hviler på en murklump, der sikkert i det væsentlige er et gammelt sidealterbord (sml. p. 1726), som ved stolens opsætning er blevet forøget i vest med en skalmur af munkesten, vistnok i krydsskifte, hvortil den halve, svejede underbaldakin, med hjørneribber, slutter sig. — Om himmelen hedder det i regnskaberne 1736²¹, at den er helt forfalden, så at en ny nødvendigvis må anskaffes. At dette er sket, fremgår af et reliefskåret årstal 1737, der sammen med »I I S« står i himmelens frise fremspring nærmest sydvæggen; af den gamle himmel er dog formentlig de fire evangelistfigurer i portaltopstykkerne bevaret; de er af eg, ligesom de naive englehoveder under hængesøjlerne, det øvrige af fyr. Frisefelterne er sekskantede med spidser til siderne, og over dem løber en indskrift på latin med reliefversaler: »Prædik ordet« etc. 2. Tim. 4.; foruden de nævnte topstykker er der to, nærmest trekloverformede, omgivet af rankeværk omtrent som altertavlens fornyede baldakiner. På undersiden har været påsat stjerner samt en sol og måne, alt er blevet fjernet for egetræsmalingen.

1941 fremkaldtes en staffering nogenlunde svarende til den på det øvrige inventar afdækkede, men med hovedfarverne vissengrønt og rødt samt lidt guld. På stolens arkitravliste fremkom sorte bogstaver: »Renoveret 1739 C VS M I W« og i himmelens nordre topstykke: »Renovatum anno 1772«; i topstykket over karnapfremspringet et himmelfartsmaleri.

De enkle *stolestader*, fra 1840'rne²², har glatte gavle med lave trekanttopstykker over en lille profilliste samt døre, hvis fylding har en bred buetunge foroven. Grå og grønne med gule eller røde profillister. — Om et par ældre stadegavle, se under (†)knæleskamler.

Af en †*skriftestol* fra første halvdel af 1700'rne, der på et ældre fotografi i Nationalmuseet har panel med ovre firkantgitter øg i døren gennembrudt grenværk, er bevaret et topstykke med udsavet rankeværk, skriftsted med hvid fraktur og spejlmonogrammet R C M (for sognepræst Rasmus Cl. Møinich. 1735—15). Tidligere nord for alteret og »smukt malet«³; topstykket i tårnrummet.

Fra *præstekonens stol* (sml. fig. 5), 1777, stammer et panelværk med firkant-

N. E. 1956

Montergården fot.

Fig. 10—11. Bedsted. 10. Tinsygekalk af I. A. Ohrt (p. 1727). 11. *Rogelsekar, i Montergården, Odense (p. 1728).

gitter og en dør med bukkehornsbeslag, nu opstillet i tårnrummet; dørens ranketopstykke omfatter et lille ovatfelt hvorpå hvid fraktur på blå bund: »Præstekonens Stool 1777«. Allerede 1737 omtales i regnskaberne²³ præstens lukkede stol til kone og born. Stod o. 1754¹⁶ i skibets nordøsthjørne.

En *bogstol*, af 1700-talstype, med udsavede balusterben, står i koret. I inventariet o. 1754¹⁶ siges om den, at den står i prædikestolen, men bruges af degnen på gulvet til at læse forklaring over evangeliet, når præsten er på et andet sted i embedsforretning.

Vægskab, sikkert middelalderligt. Døren, 91×47 cm, sammenholdt af jernbånd foroven og forneden, samt af de to gangjern, med rundhovedede søm og endende i store rosetter. Murabningen kantet af nvere fyrrebrædder. Selve skabet består af en udhulet egestamme med fals til døranslag (dog ikke i nord) og indskudt brædt som loft. I stammen er opklodset et mindre egeskab med jerngitterlåge, hvis lodrette sprosser er stukket gennem de vandrette. Nyere lås. I triumfmurens vestside, lige nord for triumfbuen.

†*Pulpitur*. 1736 overvejede kirkejuraterne at bygge et nyt »ambonium« i kirken²¹.

Orgel fra 1877—78, med fem stemmer, manual og pedal, udført af orgelbygger Johann Färber. Facaden, i nygotisk stil, har tre lige høje tårne med

Fig. 12. Bedsted.
Prædikestolsfelt. Jesu fødsel (p. 1730).

Hude fot.

spidsbuede åbninger for piberne; samtidigt, enkelt fyldingspulpitur, bygget af W. Bøttner⁹.

Pengetavle, sikkert identisk med den i inventariet o. 1754¹⁶ nævnte trætavle inden for døren til at samle kollekter i; hænger endnu sammesteds, men bruges til opbevaring af salmebøger. En yngre pendant hænger på dørens vestside. Gråmalede.

Klingpung, nyere, med sort, maskinbroderet fløjlsprung.

Salmenummertavler, nyere. Ifølge inventariet o. 1754¹⁶ fandtes fire sorte bræddetavler fra 1745, at skrive salmenumrene på, da de nye salmebøger blev indført i Bedsted kirke til offentlig brug²⁴.

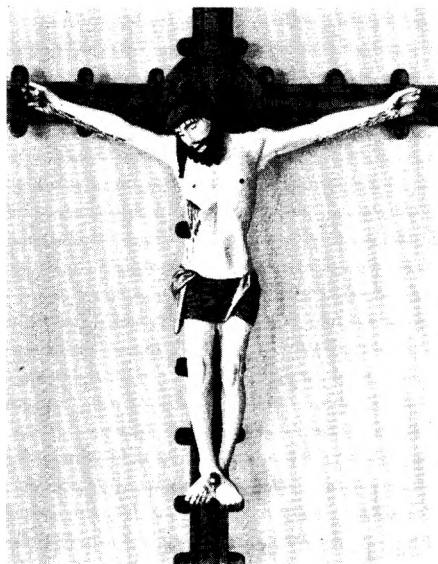
*Hatteknage, enkel, af smedejern, i Åbenrå museum.

†*Ligklæde* og †*liglagen*²⁵ havde de ældre præster ved kirken ifølge inventariet o. 1754¹⁶ selv bekostet og holdt.

Klokke, støbt 1490 af den hollandske mester Herman. Om halsen minuskelindskrift i dobbelt skriftbånd afbrudt af ni relieffer af helgener (her angivet ved parenteser) og forneden begrænset af rundbuefrise med gotiske bladornamenter: »anno d(omi)ni m ( ) cccc lxxxx ( ) maria bin ick ( ) gheheten de ( ) gamaghen in ( ) garyp ( ) leten my ( ) gheten ( ) heer iettic personne in ( ) garyp en ( ) rennert ende ( ) sibren ende ( ) iouta kerck voghe ( ) den weren ( ) herman ( ) mi goet«; den gammel-hollandske indskrift, der omtaler den frisiske landsby Garyp, hvortil klokken er støbt, lyder i oversættelse: »I Vor Herres år 1490. Maria er jeg kaldet. Beboerne i Garyp lod mig støbe. Hr. Jettic (var) sognepræst i Garyp. Men Rennert og Sibren og Jouta var kirkeværger. Herman støbte mig«. Helgenreliefferne forestiller ifølge Uldall p. 193 f.: S. Antonius med stav og svin, S. Katharina af Alexandria med hjul og sværd, S. Bernhard af Menthon med tårn, S. Willibrord, biskop i Utrecht, Frisernes apostel, bærende barn på højre arm, over den venstre et klæde, en biskop el. abbed (Augustinus?) med hue, bispestav i højre og hjerte (?) i venstre hånd, en helgen, der holder kirkemodel i højre hånd, måske S. Godehard, S. Johannes evangelist med kalk og bog, en helgen med tårn i højre hånd og venstre pegende herpå, samt S. Barbara (?) med tårn og (bog?). Endvidere findes på klokke-

S. Bengtsson 1942

S. Bengtsson 1942

Fig. 13—14. Bedsted. Processionskrucifikser (p. 1728).

legemets nedre del to relieffer af Maria med barnet flankeret af træer og klokker (sml. Uldall fig. 239) og biskop Nicolaus af Myra (sml. Uldall fig. 237), begge relieffer samt bogstaverne udført i de samme voksmodeller og forme som den af samme mester støbte klokke fra 1463 i V.-Hassing (Ålborg amt); bladfrisen på slagringen svarer ligeledes til denne kirkes klokke. Hankene har dobbelt tovsnoning. Tvm. 110 cm (Uldall p. 192 ff.).

†*Klokke* støbt 1615 af Berent Bodemann, Lübeck. Indskriften lød: »Mit Gottes hulf gus mich Berent Bodemann zu Lubeck Ao. 1615. Verbum domini manet in æternum«²⁶.

GRAVMINDER

Mindetavle 1875⁵ over Peter Petersen, f. i Bedstedt 10. maj 1814, d. i Drengstedt 5. nov. 1872; han oprettede et legat »til Bedste for Sognets Huusarme, værdige og trængende Familier og Enker«. Fraktur og skriveskrift på hvid marmortavle i træramme. I norddørens niche.

Gravsten, dobbelt, o. 1818. Pastor I. With, f. på Als i Nutmark 19. april 1751, kom til Bedstedt 1781, præst i 37 år, d. 3. jan. 1818, 67 år, og hustru A. H. With, f. Wiborg, f. 3. aug. 1752 i Bedstedt præstegård, gift 3. maj 1783, d. 12. marts 1829, 77 år. Lagt af efterlevende born. Norsk marmor, 142×201 cm, med fordybet skriveskrift inden for glat ramme. I kirkegårdens nordvesthjørne.

†*Gravsten*. 1) O. 1615. »Parentibns et fratribus posuit Johannes Johannis, pastor ecclesie Hoist in memoriam 1615« (»til minde om forældre og brødre

satte J. J., Højst kirkes præst [denne sten] 1615«). Lå 1754 »uden på kirkegården sonden for kirken og øster for vognhuset« på en grav tilhørende det største bol i Bedsted by³.

2) O. 1673. Maren Samuel Christians, f. 1607 i Kbh., d. i Bedsted 28. marts 1673, 65 år²⁷.

†*Gravrammer*. Ifølge pastor Wiborgs beskrivelse 1754³ lå lige ud før alteret og ved degnestolen to firkantede rammer over en præst og præstekone; på rammerne, der fjernedes, da kirkegulvet omlagdes, stod »udhugget«: 1) »Her hviler udi Herren, salige og gudfrygtige Quinde salige Anne Jenses i Beedsted, hvis Siel Gud være naadig, som døde den Tid Anno 1624«. 2) »Her hviler udi Herren hæderlige og vellærde Mand, Her Jens Petersen, Sognepræst til Beedsted, som døde i den Tid Anno 1643«²⁸.

†*Muret begravelse* fandtes 1754 »straks inden for kirkedøren, som går lige med kirkegulvet med en stor udhugget ligsten, hvorpå den udhugne skrift er bleven ulæselig. Samme begravelse hører det største boel til i Terp, som forhen har været beboet af en herredsfoged, og nu besiddes af en boel mand, som og tilegner sig samme begravelse«³.

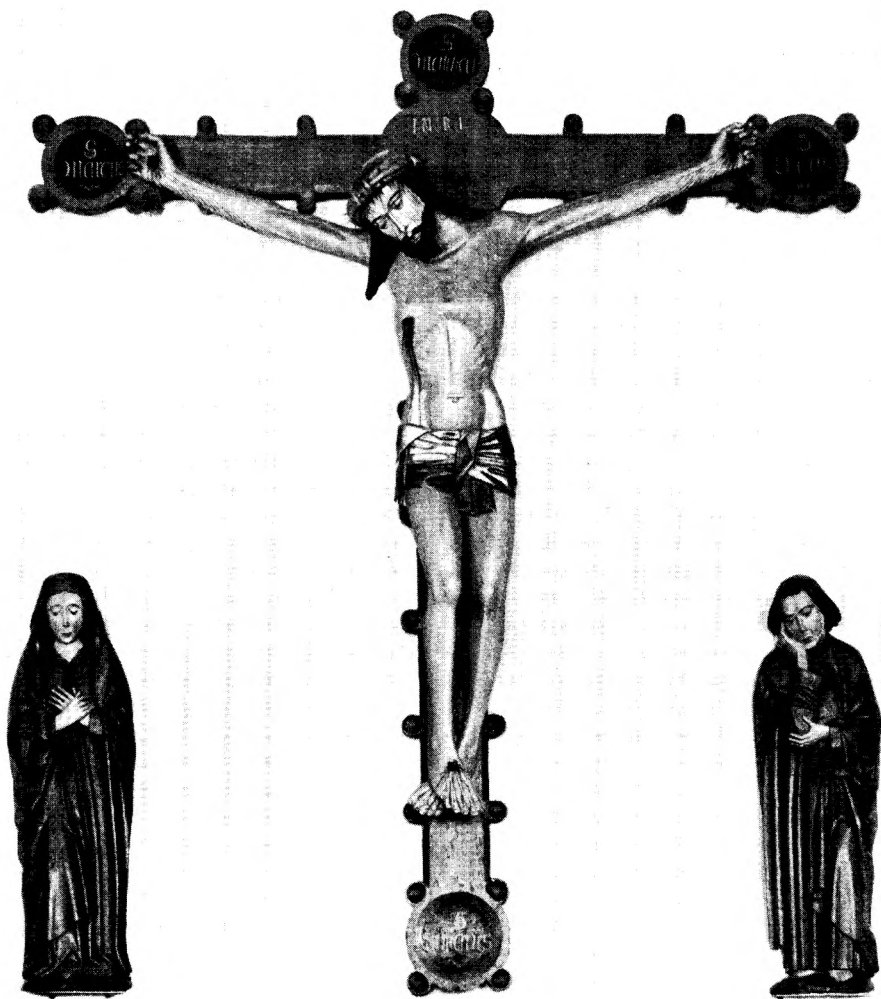
Kirkegårdsmorumenter. 1) Over maleren J. Th. Lundbye, d. 26. april 1848²⁹. 2) 1921, over 22 sogneboere faldne i første verdenskrig.

KILDER OG HENVISNINGER

LA. Åbenru. Bedsted præstearkiv: Bd 4. 1883—1918. Nyere akter. Sager til aktfortegnelsen, lægget: II 9. Akten betr. die kirchlichen Bausachen. — Bd 5. Forskellige korrespondancesager m.v. — Ca 1. 1692—1893. Kirkeregnskabsbog. — Ca 2. 1894—99. Kirke-regnskabsbog. Ca 3. 1905—07. Regnskabshovedbog for kirkekassen. — Ca 4. 1809—87, diverse år. Bilag til kirkeregnskabet. — Cc 1. 1737 — 1861. Indberetninger og kirkeinventarier. Cc 2. 1861. Trykt kirkeinventarium. — 1) 1. 1870 1922. Forhandlingsprotokol for kirkeforstanderskabet. — H 1. 1754. Geografisk-historisk beskrivelse over Bedsted og tilliggende sogne. H 3. 1569—1770). Kirkeinventarium. — H 4. 1689—1715). Stolestaderegister. — *Åbenru provstearkiv*: 1815—1920. Sager vedr. de enkelte sogne. Bedsted. — *Åbenrå visilatorialarkiv*: aflev. fra Kiel: C H 2, nr. 340. 1742—1827. Betr. Bedstedt. Verschiedene Kirchensachen. — *Åbenrå landrådsarkiv*: i pakken V. B. 9—13, nr. 10. Die Kirche zu Bedstedt. — Se i øvrigt arkivalier for Åbenrå provsti i almindelighed p. 1667. — Præsteindberetning ved I. With 30. dec. 1808 (inventar) og 29. sept. 1809 (klokke). — Museumsindberetninger af P. Norlund 1927 (bygning og inventar), P. Kr. Andersen 1933 (forundersøgelse af inventar), 1941 (muret alterbord) og 1942 (istandsættelse af prædikestol og inventar) og Egmont Lind 1941 (kalkmalerier). — Undersøgelse og beskrivelse ved Elna Møller og Erik Moltke 1956.

S. Abildgaard: Lost folioblad 1776 med aftegning af klokkeindskriften 1490 (NM).

Haupt I, 18 ff. — H. Lindberg-Andersen, i Den nordslesvigske Kirke (red. H. Hejselbjerg Paulsen) II. 1948, p. 290 ff.

Mg. 15. Bedsted. Korbuekrucifiksgruppe (p. 1729).

N. E. 1956

¹ Jfr. SJyAarb. 1941, p. 3 (men originalen af dagbogen — RA. Hans den ældres arkiv — har »St. Goddehardi aut Marie virginis«). Jensen (Statistik I, 290f.) kalder (efter Danske Atlas VII, 242) kirken S. Nicolai (se †helgenfigur p. 1726). Trap (4. udg. Aabenraa Amt p. 423) lader kirken være viet Vor Frue og S. Godehard.

² Ca. 1660 kaldes Bedsted, Egvad, Hellevad og Ø.-Logum kongelige (RA. Dan. Kane. A 28. Fortegnelse etc. vedk. Kirker og Kald i Danmark og Norge). — Et menighedsvalg omtales 1715 (Kirkehist. Saml. 3. rk. VI, 668). 1786 havde amtmand og provst præsentationen, menigheden valgretten, kongen konfirmationen. ³ Bedsted præsterarkiv: H 1. 1754. Geograf.-hist. beskrivelse over Bedsted etc. ⁴ Åbenrå amtsarkiv: 3. v. Stemanns arkiv. Kirke-, skole- og konsistorietsager nr. 1, 10, 1(5, 27, 29, 31, 33, 36b, 37, 38, 40, 43, 45, 54, (52, 72, 73. Året efter blev to dødeporte kalkel (Bedsted præsterarkiv: Ca 1. 1692—1893. Kirkeregnskabsbog); hvis der virkelig er tale om to portaler.

der mod sædvane begge blev kaldt dødeport, og ikke om portalen med de to gennemgange, kan den i teksten givne oplysning om den blytækte dødeport lige så vel gælde den anden murede port, som da antagelig må søges i vest eller øst. ⁵ Bedsted præstearkiv: Ca 1. 1692—1893. Kirkeregnskabsbog. ⁶ Carsten Petersens privatarkiv: Saml. ang. kirker i Sønderjylland. ⁷ Åbenrå landrådsarkiv: i pakken V. B. 9—13, nr. 10 etc.

⁸ Åbenrå provstearkiv: 1837—48. Kirkegsk. f. Åbenrå og Løgumkloster amter med Varnæs birk. ⁹ Bedsted præstearkiv: Ca 4. 1809—87, div. år. Bilag etc. ^{9a} »Et våben«, skriver Fabritius videre, »med Ditmarsken i hjerteskjoldet kendes der ikke andre eksempler på, således ikke i bevarede segl fra hertug Adolf. Hvis denne placering ikke udelukkende skyldes en fejl, må den tages som udtryk for hertugens stolthed over Ditmarskens erobring 1559. Oldenburg og Delmenhorst må antages at have været gengivet i det nu meget medtagne lille skjold under hjerteskjoldet. Det ser ud til at have været firdelt, og man må i så fald antage, at det har haft Delmenhorst i 1° og 4°, Oldenburg i 2° og 3° felt — en noget bagvendt placering. De to sorte bjælker, der har kunnet skelnes i 2° felt, kan imidlertid næppe tolkes på anden måde, idel den sorte farve er en dekomponering af den oprindelige(?) røde — alltså som Oldenburg. Hessen er i hvert fald ikke repræsenteret«. ¹⁰ Note 3 ovfr.; i inventaret 1569—1770 (Bedsted præstearkiv: H 3.) siges det at være bekostet 1752. ¹¹ Matthæi: Schnitzaltäre p. 122 daterer tavlen til 1500—1530. ¹² På bagsiden af midtskabets nedre rammestykke er malet: »I Aarene 1941 og 1942 istandsattes Bedsted kirke, altertavlen, prædikestolen og kirkens 3 krucifikser samt sidealtertavlen under Nationalmuseet ved Peter Kr. Andersen«. ¹³ Således også 1754 (note 3). ¹⁴ VII, 242. ¹⁵ Bedsted præstearkiv: Cc 2. 1861. Trykt kirkeinventarium. ¹⁶ Bedsted præstearkiv: H 3. (1569—1770). Kirkeinventarium. ¹⁷ I inventariet (note 16) hedder det: »De tvende store donativ lystager, givne af Claus Michelsen af Terp, er af kirkens inspektoriuss forbudne at sættes på lig eller komme på altret til privat brug, da den ene af dem ved lejlighed er bleven beskadiget. I deres sted er kveridonnerne på kirkens bekostning blevne forfærdigede«. ¹⁸ Åbenrå amtsarkiv: Journalsager 1840, XVI, nr. 30. ¹⁹ Pastor Wiborg skriver o. 1754 (note 3): »Ved Bedsteds alter er ingen altrefond, men kommunikanterne går runden kring alteret imellem skrifte- og degnestolen, på den nordre side, hvor brødet uddeles, til den søndre side, hvor vinen gives«. ²⁰ Til typen, se triumfkrucifikset fra 1489 i Lübeck Katharinenkirche, afbildet hos C. G. Heise: Lübecker Plastik, 1926, fig. 41. ²¹ Åbenrå visilatorialarkiv: aflev. fra Kiel: C H 2, nr. 321. 1736—53. Kirchenrechnungen des Amts Apenrade. ²² Åbenrå provstearkiv: 1835—65. Visitatsberetninger. — Fornyselsen skete antagelig 1847, da kirkens indre repareredes (Åbenrå amtsarkiv: Journalsager 1847, nr. XVI, 34). ²³ Bedsted præstearkiv: Cc 1. 1737—1861. Indb. etc. ²⁴ Degnen fik fra 1745 årligt betaling for at skrive salmenumrene (note 16). ²⁵ Carsten Petersen, i SJyAarb. 1941, p. 202: ligklædet gik af brug, da man farvede kisterne sorte (1765). ²⁶ Danske Sagn III, 1931, p. 66, nr. 265 citerer indskriften, men har antagelig fejlagtigt »Arent« for Berent, se †klokke 1619 i Stepping (Haderslev amt p. 344) og C. Nyrop: Om Danmarks Kirkeklokker og deres Støbere, i Kirkehist. Saml. 3. rk. IV, 205. ²⁷ Danske Sagn III, 1931, p. 67, nr. 265. ²⁸ Arends har dødsåret 1641. ²⁹ Krigergrave, p. 52f. med afbildning af gravstenen.